

INSTITUT PRO POLITIKU
A SPOLEČNOST

Ukrajinský boj proti mafii: Pohled z Charkova

Ukrajinský boj proti mafii: Pohled z Charkova

Policy Paper – Petr Pojman, listopad 2015

Majdan byl pouze prologem

V posledních několik letech jsem měl během častých cest po Ukrajině možnost sledovat velmi dynamický vývoj země, jejíž osud byl až do revoluce na přelomu let 2013 - 2014 na okraji zájmu evropských pozorovatelů. Konec roku 2015 je dobrou příležitostí k ohlédnutí za některými momenty posledního vývoje. Důležitým zdrojem byly i mé aktuální zkušenosti z Charkova, kde se nacházím právě nyní.

Cesta k revoluci: organizovaný zločin a politika

Podle mnoha kriminologických analýz se ukrajinský organizovaný zločin stal po rozpadu Sovětského svazu, významným tvůrcem komerčních struktur Ukrajiny a začala ovlivňovat i fungování státních orgánů a politiku.¹ V tomto ohledu, je srovnatelný s organizovaným zločinem v Rusku a i některými dalšími zeměmi bývalého SSSR.

V další modernizaci ukrajinského organizovaného zločinu a jeho vztahu k politice však již vidíme některé odlišnosti. A právě na ně je třeba se zaměřit, pokud hledáme zdroje současných problémů ukrajinské vnitřní politiky. Je třeba

konstatovat, že ani troje volby (prezidentské, parlamentní a místní), které na Ukrajině od revoluce proběhly, nevedly a ani nemohly vést k likvidaci vlivu mafie a rozsáhlých korupčních sítí. Dlouhá cesta k vytvoření standardně fungující země teprve začíná.

Klíčovou roli ve vývoji ukrajinského organizovaného zločinu sehrála šedá ekonomika a hospodářská trestná činnost, která vytvořila základnu pro další rozvoj klientelistický sítí a zvyšování zisku i vlivu. Hlavní tvůrcem těchto vztahů se stali ukrajinští oligarchové.²

Přítomnost vysoce postavených úředníků a politiků v kriminálních společenstvích je samozřejmostí a vede k vytvoření korporativně byrokratických struktur. Zločinecké syndikáty Ukrajiny nyní efektivně kontrolují všechny pro ně zajímavé oblasti hospodářství země.³

Do vzájemně výhodných korupčních sítí, jsou kromě zločineckých, podnikatelských a politických struktur zapojeny i významné části prokuratury a soudů. Tímto způsobem je zajištěna i ochrana před trestním stíháním.⁴ Reforma soudů a prokuratury je

jeden z vůbec nejsložitějších úkolů, před kterým současná Ukrajina stojí.

Nejvyššího stupně konsolidace dosáhl organizovaný zločin na Ukrajině právě v době vlády V. Janukovyče. Tehdy nejdůležitější politická síla Strana regionů, jejíž přední členové pocházeli především z Doněcké oblasti, zastávali i klíčové pozice ve státní správě i hospodářství země.⁵ Tato skupina bývá označovaná jako "Doněcká mafie"⁶ nebo "Doněcký klan".⁷

Nejznámějším a velmi pravděpodobně i nejvlivnějším a sponzorem strany i klanu byl oligarcha Rinat Achmetov. V souboji s dalšími si Achmetov vybudovala silnou pozici již v 90. letech. Předpokládá se, že právě na jeho doporučení a s jeho podporou se gubernátorem Doněcké oblasti v roce 1997 stal členem Doněckého klanu, Viktor Janukovyč.⁸

Achmetov je nejvýraznějším představitelem "oligarchizace" ukrajinské politiky. Na Donbase je i dnes považován za nejvýznamnějšího hráče. Nejvýraznějším představitelem tendencí, která má blíže k tradičnímu podsvětí je ale Janukovyč. Ten byl na přelomu 60. a 70. let dvakrát odsouzen za majetkovou a násilnou trestnou činnost.⁹

Ukrajinu v době vlády V. Janukovyče je třeba jednoznačně charakterizovat jako mafiánský stát. Cílem politiky byl ekonomický zisk, tomu se musela podřídít i politika. Chaotická kleptokracie, kterou jsme na Ukrajině pozorovali od rozpadu Sovětského svazu, byla

nahrazena centrálně řízenou mafiánskou strukturou kontrolovanou prezidentem.

Janukovyčova snaha dosáhnout maximálního možného zisku, však nejpozději v r. 2012 narazila na hranici, kterou již nebyli ochotni akceptovat jiní významní hráči. Ochota ke kompromisu se snížila především ve chvíli, kdy byly již výrazně ohroženy i jejich klíčové obchodní zájmy. Tato část oligarchie pak velmi pravděpodobně podpořila opozici. Podle dostupných informací existoval významný spor i v rámci samotného Doněckého klanu.¹⁰

Revoluce

Veřejnost, nepokojná situace v zemi, deprimovaná každodenní korupcí a všeobecnou chudobou, velmi citlivě reagovala na odvolání podpisu asociační dohody s EU. Přesvědčení, že tímto krokem se Ukrajina definitivně vzdaluje od evropských standardů, pak vyhnalo statisícem lidí do ulic. Finanční podpora části oligarchie, organizační zapojení opozičních sil a odhodlání obyvatelstva, vyvrcholilo svržením Janukovyče a jeho útekem do Ruska.

Významná část oligarchie včetně Achmetova i řada skupin organizovaného zločinu si však moc udržela. V Kyjevě se dostala k moci proevropská vláda. A na Ukrajině se jen velmi pomalu začalo vytvářet něco, co tam do té doby neexistovalo - politická elita. Tedy politická třída se zájmem o stát. V současné době již ukrajinským politikům ani nic jiného nezbyvá. Země je v hluboké hospodářské krizi. Kreml využil slabost a nefunkčnost

ukrajinských bezpečnostních sil a rozdmýchal na jejím území separatistické tendence, jejichž výsledkem byly tisíce obětí na životech, ztráta části území a hluboké a dlouhodobé poškození rusko-ukrajinských vztahů. A to jak na politické, tak (a to je ještě tragičtější) na běžné mezilidské úrovni!

Bylo by naivní domnívat se, že ukrajinský organizovaný zločin v důsledku revoluce zmizel. Jeho vztahy s politickým vedením země se však definitivně proměnily. Ukrajinu již neovládá jedna konkrétní mafie. V parlamentu i dalších zastupitelských orgánech se nachází mnohem širší spektrum zájmových skupiny. Situace se tak více blíží chaotické kleptokracii, kterou známe i z některých evropských zemí. V ukrajinském kontextu jsou však tyto momenty ještě zřetelnější. A kromě organizovaného zločinu, který byl v ukrajinské politice přítomen vždy, nastoupila na scénu velmi aktivní občanská společnost, která ovlivňuje ukrajinskou politiku v míře, kterou jsme ještě nikdy nepozorovali. Právě vliv občanské společnosti je kromě tlaku zahraničních donorů jedním z důležitých instrumentů k likvidaci korupčních sítí a moci zločineckých skupin. A určité úspěchy v tomto ohledu již pozorujeme. Právě v Charkově se po dlouhých letech po nátlaku místních aktivistů veřejná zasedání městské rady stala skutečně veřejnými.

Propojení politické i úřední moci s organizovaným zločinem a vliv těchto syndikátů na soukromý sektor i další části společnosti má však stále velmi blízko ke vztahům, které připomínají určitou formu “nového feudalismu“. Nejde o izolovaný

výjimečný jev, ale o systém strukturování společnosti. Vojenská služba nebo robota vazalů byla nahrazena poplatkem – úplatkem, jehož výše je přímo úměrná velikosti “léna“ a moci “lenního pána“.

K likvidaci těchto vztahů by mohla přispět i rozumně provedená decentralizace země. Když budou peníze zůstat v regionech, zbaví se lokální politici vazalského vztahu ke svému kyjevským “ochráncům“. Dále je tedy nebudou muset korumpovat.

Bylo by však naivní předpokládat, že tyto i další reformy budou probíhat hladce. Boj s mafií bude ještě dlouhý. Především v regionech pokračuje řada “kmostrů“ ve svých zločineckých činnostech a jejich zisky se zvyšují i proto, že se nemusí dělit s Janukovyčem a jeho lidmi. Právě tito hráči mají stále zdroje k financování politických kariér lidí, kteří budou prosazovat jejich zájmy.

Revoluce na Ukrajině pouze otevřela dveře do sídel některých mafií. Nyní je třeba procházet jednotlivá patra, likvidovat jejich vzájemné kontakty a zbavovat je finančních zdrojů, které je třeba investovat do obnovy země.

Zvláště v regionech je znát, že většina ukrajinských politiků nemá pevné ideologické ukotvení. Jsou to především hráči. Průběh i výsledky místním voleb v říjnu 2015 to jednoznačně dokládají.

Bývalý člen Strany regionu starosta Gennadiy Kernes obhájil pozici starosty jako kandidát strany Obrození.¹¹ “Gepa“ Charkovskij,¹² což

je přezdívka, kterou získal Kernes během pobytu ve vazební věznici v první polovině 90. let,¹³ obchodoval na černém trhu, prováděl podvody a do velkého byznysu a politiky se pustil právě po propuštění na svobodu.¹⁴

V tomto kontextu není překvapivý ani výsledek voleb na druhém konci Ukrajiny. Starostou města Mukačevo stal sedmadevadesátiletý Andrej Baloga.¹⁵ Jeho otec Viktor Baloga je poslancem a podnikatelem jehož finanční zájmy jsou těsně spojeny s tímto regionem.¹⁶ V nám velmi blízkém Zakarpatsku se tak ukrajinský neo-feudalismus spojil i s budováním klanové struktury založené na příbuzenských vazbách.¹⁷

Podobná situace panuje i v řadě dalších míst. Ve městě Slavjansk se stal starostou bývalý radní za Stranu regionů Vadim Ljach, který byl v srpnu tohoto roku prokuraturou obviněn z provozování nelegálního hazardu.¹⁸ Již dříve u něj byly během domovní prohlídky nalezeny hrací automaty a zabraně.¹⁹

Chceš-li mír, přepravuj válku!

Masivní rozkrádání státního rozpočtu vedlo kromě jiného i k tomu, že byla výrazně narušena obranyschopnost země. Korupce likviduje stát zevnitř a ten pak není schopen adekvátně reagovat ani na vnější agresi. Pokud by Ukrajina měla před r. 2013 armádu, která by byla schopna plnit základní roli, kterou armády plnit mají - tj. odstrašení protivníka, Kreml by se k agresivním krokům

na východní Ukrajině velmi pravděpodobně vůbec neodhodlal. V Moskvě však byli přesvědčeni, že cena, kterou budou muset zaplatit, bude přijatelná.

Ukrajinská armáda byla, stejně jako všechny ostatní státní organizace, nejen podfinancována, ale i špatně vycvičena. Rychlý nástup separatistů byl zbrzděn masivním nasazením dobrovolnických batalionů, díky kterým získala ukrajinská pravidelná armáda čas na konsolidaci. A jakkoli i dnes řada místních pozorovatelů upozorňuje na to, že dochází v rámci obraného rozpočtu k finančním machinacím, tak stav ukrajinské armády jako takové se od r. 2013 vylepšil.

Další velmi důležitou roli sehráli západní sankce. I přesto, že je jejich význam neustále zpochybňován, byly sankce dalším důležitým faktorem, který v kombinaci s diplomatickou ofenzívou západu a posilujícím ozbrojeným odborem Ukrajiny zvýšil cenu, kterou by Kreml musel zaplatit za získání dalšího ukrajinského území.

Neschopnost USA zasáhnout rozhodným způsobem v Sýrii pak dala Kremlu možnost stáhnout z Ukrajiny významnou část jednotek bez ztráty tváře. Ruské angažmá v Sýrii zároveň otevírá možnost upevnění postavení Moskvy na mezinárodní scéně. Velmi lapidárně to shrnul Libor Dvořák: Z ukrajinské pasti syrskými vrátky.²⁰

V této chvíli se z horké války stal zamrzlý konflikt, jehož definitivní řešení je v nedohlednu. Masivní vojenské operace by

byly obnoveny pouze v případě, že by Ukrajina a Západ projevili naprostou slabost. Nebezpečná hra však není ještě v žádném případě u konce a rizika jsou stále vysoko. A právě v posledních dnech jsme na řadě úseků fronty pozorovali zostření bojů.²¹

Poznámkový aparát

1 Корж, В., П., Криминалистический анализ организованной преступной деятельности в сфере экономики Украины, Материалы международной научно-практической конференции, Проблемы противодействия преступности в современных условиях, 16-17. 10. 03 Часть I.- Ufa: РИО БашГУ, 2003.

2 Ярыгин В.Г., Организованная экономическая преступность в период перехода Украины в рыночной экономики, 12.7.12, http://www.auditkom.ru/organizovannaja_yekonomicheskaja_prestupnost_v_period-6.html, открыто 20. 1. 13.

3 Корж, В., П., cit. dílo.

4 Ярыгин В.Г., cit. dílo.

5 Братва рвется к власти - Янукович, <http://youtu.be/vq6lgiqug8M>

6 Пенчук, Б., фонд «Антикоррупция», Донецкая мафия, <http://donyo7.narod.ru/>

7 Давиденко, Б., Донецкий клан, forbes.ua/magazine/forbes/1332856-doneckij-klan

8 Lenta.ru, Ахметов, Ринат <http://lenta.ru/lib/14160080/>, Lenta.ru, Янукович, Виктор, <http://lenta.ru/lib/14159876/>.

9 Lenta.ru, Янукович, Виктор, <http://lenta.ru/lib/14159876/>, За что сидел Янукович?, www.newsru.com/background/22nov2004/yanuk.html, 22.11. 04., Янукович - двойная ходка, youtu.be/E9WisdGTuKY

10 Ахметов против «семьи». Конфликт олигарха с Януковичем?., job-sbu.org/ahmetov-protiv-semi-konflikt-oligarha-s-yanukovichem-65333.html, 18. 11. 2013.

11 Кернес объявлен победителем на выборах мэра Харькова, www.lenta.ru/news/2015/10/31/kernes/, 31. 10. 2015

12 "ГЕПА" ХАРЬКОВСКИЙ, cripo.com.ua/?sect_id=6&aid=1994, 24. 5. 2004

13 Мафия-мер Харькова вор регионал Геннадий Кернес Mafia of Kharkov Gennady Kernes, <https://www.youtube.com/watch?v=Gkj19RUqoK4>, 13. 8. 2012.

14 Кернес, Геннадий, lenta.ru/lib/14188107/

15 Сын Балоги выиграл выборы мэра Мукачева, www.pravda.com.ua/rus/news/2015/10/29/7086758/, 29. 10. 2015

16 Криминально-политическая биография Виктора Балоги, www.gospres.com/crime/4331/

17 Пойман, П., О мафиозном правлении государством, Материал XXVIII Международной балтийской криминологической конференции: Преступность и и социальный контроль в обществе постмодерна, Sank-Peterburg, 2015, s. 99-103

18 Владельцем скандального казино в центре Славянска оказался местный депутат Вадим Лях?

www.6262.com.ua/news/925064, 14. 8. 2015.

19 В Славянске у регионала-сепаратиста нашли нелегальное оружие – Тымчук,
<http://ru.tsn.ua/politika/v-slavyanske-u-regionala-separatista-nashli-nelegalnoe-oruzhie-tymchuk-390946.html>, 10. 10. 2014

20 Libor Dvořák: Z ukrajinské pasti syrskými vrátky se snaží dostat Putin,
http://www.rozhlas.cz/plus/nazory/_zprava/libor-dvorak-z-ukrajinske-pasti-syrskymi-vratky-se-snazi-dostat-putin-1538119, 29. 11. 2015

21 В пятницу на Донбассе погибли пять бойцов,
http://society.lb.ua/war/2015/11/14/320936_pyatnitsu_donbasse_pogibli_pyat.html, 14. 11. 2015